

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

חלוקת הקוראים בראש חדש ובסדר מעמדות

הגמרא במסכת מגילה (כא:) מבררת כיצד מחלקים את קריאת התורה בראש חודש בין ארבעת העולים לתורה. הבעיה לה מחפשת הגמרא פתרון, נובעת מכך שפרשת 'צו את בני ישראל' מורכבת משמונה פסוקים, ומאחר וכל עלייה צריכה להיות לכל הפחות בת שלשה פסוקים, נמצא שפרשה זו אינה יכולה להתחלק לשלשה עולים.

גם לחלק את הפרשה לשני עולים - ארבע פסוקים לכל אחד, ואת שני העולים האחרים להעלות בפרשיות הבאות, פרשת 'וביום השבת' ופרשת 'בראשי חדשיכם' - לא ניתן. כיון שפרשת 'וביום השבת' כוללת שני פסוקים, ופרשת 'בראשי חדשיכם' - חמשה, וכיון ששני פסוקים אינם מספיקים לעלייה, יצטרך העולה השלישי לקרוא גם חלק מפרשת 'בראשי חדשיכם', וכיון שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים - לא ישאר לעולה האחרון אלא שני פסוקים אחרונים.

הערה זו העלה עולא בר רב לפני רבא, וזה השיבו, כי לא שמע שמועה מפי רבותיו על ענין זה, אך שמע פתרון לנדון דומה, שממנו ניתן להסיק גם לצורה בה יחולקו העליות בראש חודש.

במשנה בתענית (כו.) מובא סדר המעמדות הקוראות במעשה בראשית. ומבואר במשנה, שביום הראשון היו קוראים בני המעמד את פרשיות 'בראשית' ו'יהי רקיע', וביום השני את פרשיות 'ויהי רקיע' ו'תדשא הארץ' וכן הלאה. ובברייתא מבואר שחלוקת הפסוקים ביום הראשון היתה - 'בראשית' בשניים 'יהי רקיע' באחד. וגם על כך קשה קושיה דומה - שהרי פרשת 'יהי רקיע' אכן בעלת שלשה פסוקים, אבל פרשת 'בראשית' שיש בה רק חמשה פסוקים, כיצד תתחלק לשני עולים. ובנוגע לשאלה זו נחלקו רב ושמואל, רב אמר 'דולג', כלומר, את הפסוק האמצעי יקראו גם העולה הראשון וגם העולה השני. ושמואל אמר - 'פוסק', כלומר, יש לחלק את הפסוק האמצעי לשניים, כשאת חלקו הראשון יקרא העולה הראשון, ואת חלקו השני - העולה השני.

הגמרא מוסיפה ומבארת שרב ממאן בהצעתו של שמואל, וזאת לאור הכלל 'כל פסוקא דלא פסקיה משה, אן לא פסקינן ליה'. ומבארת הגמרא שאף שמואל מודה לכלל זה, אלא שמאחר והוא ממאן בהצעתו של רב, 'דולג' [מחשש שהנכנסים באיחור יסברו שהעולה הראשון קרא רק שני פסוקים, או היוצאים מוקדם יסברו שהעולה השני עתיד לקרוא רק שני פסוקים], וכיון שאין אפשרות אחרת - יש לנו לפסוק את הפסוק האמצעי לשניים, אף שלא פסקו משה.

קושיית הרשב"א ויישב החתם סופר בשם מחותנו רבי יוסף ליאמאן מאמסטרדם

סוגייתנו עמדה וגם ניצבה במרכזו של ויכוח שהתעורר בגדרי דין 'כל פסוקא דלא פסקיה משה', בין החתם סופר ובין שני הגיסים, מחברי ספר 'מגן גיבורים' על שו"ע אורח חיים - רבי יוסף שאול נתנזון בעל 'שואל ומשיב', ורבי מרדכי זאב איטינגא.

בגמרא במסכת ברכות (יד:) מובא מנהגם של בני מערבא בנוגע לאמירת פרשת 'ויאמר' בקריאת שמע של ערבית: אמר רב יוסף, כמה מעליא הא שמעתתא, דכי אתא רב שמואל בר יהודה אמר, אמרי במערבא ערבית 'דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלקיכם אמת'.

והקשה הרשב"א כיצד מותר לומר 'אני ה' אלקיכם' והלא אין זה אלא מקצת פסוק, וכל פסוק דלא פסקיה משה, אן לא פסקינן ליה. ובדרוש וחידוש לרע"א הקשה כעין זה על תחילת הפסוק, כיצד אומרים 'דבר אל בני ישראל ואמרתם אליהם' ואין קוראים את המשך הפסוק, והלא כל פסוק דלא פסקיה משה אן לא פסקינן ליה.

החתם סופר בתשובה (ח"א סימן י) מספר, שבהיותו ב'מסיבה', אמר בשם מחותנו רבי יוסף ליאמאן מאמסטרדם יישוב לקושיה זו. שכן תיבות אלו 'דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלקיכם', הם פסוק שלם המופיע בחומש ויקרא בסוף פרשת אחרי מות (ויקרא יח ב). ואף שמערבא אמרו זאת כקיצור לפרשת 'ויאמר', אין זה בכלל 'כל פסוקא דלא פסקיה משה', שהרי אף משה פסק פסוק זה בויקרא. [וכן מובא בשיטה מקובצת (שם) בשם יש מפרשים].

הוספת תיבות 'ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי' בקידוש ליל שבת

עוד מעיד החתם סופר, שבאותה המסיבה דיבר גם על מה שיש מפקפקים על המנהג להתחיל קידוש של ליל שבת בתיבות 'ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי' (בראשית א לא), שהרי תיבות אלו הם אמצע הפסוק, המתחיל בתיבות 'וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד'. ויישב החתם סופר מנהג זה, שברצונם להתחיל בתיבות 'יום השישי' כדי רמוז לצירוף שם הוי"ה בראשי תיבות 'יום השישי ויכולו השמים'. אלא שאין נכון להתחיל בתיבות 'יום השישי' שאין להם כל משמעות, ולכן מתחילים ב'ויהי ערב ויהי בוקר'. ומה שאין מתחילים מתחילת הפסוק, הוא משום שדרשו חז"ל את הפסוק 'והנה טוב מאד' על המוות, ולכן אין נכון להתחיל בזה בליל שבת קודש.

החתם סופר מבסס את היתרו, על כך ש'אי אפשר באופן אחר' וכיון שאי אפשר לכן מותר לפסוק את הפסוק אף במקום שלא פסקו משה. ולכאורה כוונתו לדברי שמואל בסוגיין, הסובר שיש לפסוק את הפסוק האמצעי בין העולים, משום 'דלא אפשר'.

כל

פסוקא

דלא

פסקיה

משה'

באתנחתא

וזקף קטן

יום שני א שבט

מגילה דף כב

ה'תשפ"ג

a8843414@gmail.com

למדן אחד שהיה נוכח באותה מסיבה, כך מוסיף החתם סופר וכותב, העיר בפניו כי בספר מגן גבורים אותו חיברו השואל ומשיב גיסו, מובא שבמקום שיש בפסוק 'אתנחתא' או 'זקף קטן', חשוב הדבר כאילו פסק משה את הפסוק. ככל הנראה, רצה אותו למדן ליישב בכך את שתי השאלות שהעלה החתם סופר בדבריו, את שאלת הרשב"א מתיבות 'אני ה' אלוקיכם' - כיון שתיבת 'אלוקים' ("להיות לכם אלוקים") הקודמת לתיבות 'אני ה' אלוקיכם', טעמה אתנחתא. ואת שאלת המפקקים במנהג המתחילים בתיבות 'ויהי ערב' - שהרי תיבת 'מאד' ("והנה טוב מאד") הקודמת לתיבות אלו, טעמה אף היא - אתנחתא. בכך גם יבואר טעם נוסף לכך שאין מתחילים בתיבות 'יום השישי' אף שדי בתיבות אלו כדי לרמוז לשם הקדוש - כי סוף סוף אין לעשות כן מחמת הכלל ד'כל פסוקא דלא פסקיה משה אן לא פסקין ליה', ורק אחרי הוספת תיבות 'ויהי ערב ויהי בוקר', אינו חשוב הפסק כיון שהתיבה הקודמת מוטעמת באתנחתא. [גם קושיית רע"א המקשה כיצד מתחילים 'דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם', מתורצת ביישוב זה, כיון שהמילה 'אליהם' מוטעמת ב'זקף קטן', שאף הוא חשוב הפסק לדעה זו].

יסוד הרצב"ש שבמקום פיסוק טעמים אין איסור 'כל פסוקא דלא פסקיה משה'

ואכן בספר מגן גבורים (סימן נא סק"ג) הביאו דעה זו כדי ליישב קושיית המגן אברהם (שם סק"ט) שהקשה על מה שנהגו ביום המילה שהמוהל קורא בפסוקי דזמרא מתיבות 'זכרות עמו הברית' והקהל עונה אחריו, ומחלק הפסוקים, וכיצד עושה כן והלא 'כל פסוקא דלא פסקיה משה אן לא פסקין ליה'. וכתבו על כך במגן גבורים: והנראה לנו בזה, דהנה מצאנו דבר נפלא בשו"ת יכין ובוטז להרב מהרשב"ש (ח"ב סימן ב) שכתב שם הרצב"ש בהערה שכיון שפיסוק טעמים הוא הלכה למשה מסיני (מגילה ג.), לכן מותר לפסוק הפסוק במקום שיש פיסוק טעמים, אתנחתא או זקף קטן. ועפ"ז יישב גם את קושיית המגן אברהם, כי המוהל מפסיק תמיד במקום שיש פיסוק טעמים, ובאופן זה מותר לפסוק הפסוק באמצעו.

אלא שתמהים עליו הגריש"ן והגרמז"א מסוגיית הגמרא דידן, לגבי חילוק הקרואים בראש חודש ובמעמדות. שהרי מבואר בגמרא שמצד דין 'כל פסוקא דלא פסקיה משה', אי אפשר לחלוק את הפסוק האמצעי בין שני העולים - אם לא מחמת הסברא ד'לא אפשר'. ואם צודק בנו של היכין ובוטז בהערותיו, מה הוקשה כלל לגמרא, ומדוע לא יסכים רב להוראתו של שמואל, לחלק את הפסוק האמצעי לשניים במקום פיסוק טעמים - אתנחתא או זקף קטן - ואת חלקו הראשון יקרא העולה הראשון, ואת חלקו השני העולה השני.

ויישבו, שאכן לענין הפסקה אין בכך כל חסרון, כל זמן שפוסק במקום פיסוק טעמים, ומה שלא ניחא לרב בעצתו של שמואל לפסוק הפסוק האמצעי לשני העולים, הוא משום שלצורך כך יש להחשיב את הפסוק לשני פסוקים ממש, כדי שישלים ג' פסוקים לעולה הראשון וג' פסוקים לעולה השני. וכיון שסוף סוף לפי האמת הוא אמצע פסוק, אי אפשר לעשות כן, ולכן הוצרך רב לומר שיש לדלוג ולקרוא הפסוק גם עבור העולה הראשון וגם עבור העולה השני.

אמנם החתם סופר שם תמה על דבריהם: ונראות נפלאותי על תירוצם, ואין שחר לדבריהם במחילת כבודם. וביאור תמיהתו לכאורה, שהרי מפורש בגמרא שטעמו של רב הוא משום ש'כל פסוקא דלא פסקיה משה אן לא פסקין ליה', ואילו לדברי המגן גבורים טעמו של רב הוא משום שאף שמותר לפסוק הפסוק לשניים, מחמת טעמי המקרא, מ"מ סו"ס אין זה סוף פסוק ואין להחשיבו כשני פסוקים.

ובביאור דעתם היה אפשר לומר שהגמרא לא הביאה כלל זה אלא להורות שחילוק הפסוקים נקבע בידי משה, וכל שינוי ממנו אסור, וממילא אף במקום שמותר לחלק מחמת פיסוק טעמים - אין בכך די כדי לקבוע הפסוק כשני פסוקים. אך אין כוונת הגמרא שאף כאן קיים האיסור ש'כל פסוקא דלא פסקיה משה'. ולפי זה צריך לומר שמה שהוסיף שמואל דהבא שאני 'דלא אפשר', אין כוונתו שמשום כך מותר לפסוק את הפסוק, אלא שמשום כך ניתן לחלק את הפסוק ולקובעו כשני פסוקים ממש, וזה חידוש גדול.

הסכמת הבן איש חי עם סברת בן היכין ובוטז

למרות קושיותיו של החתם סופר, בשו"ת רב פעלים (ח"א סימן יא) בחר הבן איש חי לקרב דעה זו, והוא כותב שטעם זה נראה נכון ויציב, וגברא רבא אמר מילתא דמיתבא דעתא ומסתבר כוותיה. על פי זה הוא מיישב מספר מנהגים הנראים כסותרים לדין זה ד'כל פסוקא דלא פסקיה משה'.

תחילה הוא מעורר על מנהג העולם לומר בקידוש בשבת שחרית, את הפסוק (שמות כ"י) "על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו", זאת על אף שהפסוק מתחיל בתיבות "כי ששת ימים", וכיצד פוסקים פסוק שלא פסקו משה. כמו כן מעיר הבן איש חי על הפסוק הנאמר בקריאת שמע שעל המיטה "כי אתה ה' מחסי" (תהילים צא ט) ומנהג בני עדות המזרח שלא לסיים את הפסוק. עוד מעיר הרב פעלים, מהפסוק (שמות טו טז) "תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן", הנאמר בקידוש לבנה. והרי הפסוק ממשיך "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית", וכיצד פוסקים הפסוק שלא מקום שפסקו משה.

אמנם לפי ייסוד הרצב"ש, שבמקום אתנחתא או זקף קטן מותר לפסוק, יתיישבו כל ההערות הנ"ל. שהרי התיבה הקודמת לתיבות "על כן ברך ה'" היא תיבת 'השביעי' ("וינח ביום השביעי") המוטעמת באתנחתא. וכן בפסוק "ידמו כאבן", יש אתנחתא בתיבת 'כאבן'. וכן בפסוק "כי אתה ה' מחסי" - תיבת 'מחסי' באתנחתא.

להנצחות יש
לפנות למייל
המערכת